

18. Менкью Н. Грегори. Принципы экономики / Н. Грегори Менкью. – СПб., 1999. – 784 с.
19. Миль Дж.С. Основы политической экономии / Дж.С. Миль. – М. : Изд-во "Прогресс", 1980. – Т. 2. – 480 с.
20. Миль Дж.С. Основы политической экономии / Дж.С. Миль. – М. : Изд-во "Прогресс", 1980. – Т. 1. – 495 с.
21. Миль Дж.С. Основы политической экономии / Дж.С. Миль. – М. : Изд-во "Прогресс", 1980. – Т. 3. – 447 с.
22. Молчан А.С. Капитализация воспроизводственного потенциала как фактор, обеспечивающий промышленное развитие региона / А.С. Молчан, Л.И. Тринка, Ю.П. Копачёв // Политический сетевой электронный научный журнал Кубанского государственного аграрного университета (Научный журнал КубГАУ). [Электронный ресурс]. – Доступный за <http://www.ej.kubagro.ru/2011/02/pdf/40.pdf>
23. Шніцер М. Порівняння економічних систем / М. Шніцер. – К. : Вид-во "Основи", 1997. – 519 с.
24. Шевчик Б.М. Особливості формування і розвитку постсоціалістичних національних економічних систем: Проблеми реформування економіки України в умовах транзиції / Б.М. Шевчик. – Харків : Вид-во ХІБМ, 1998. – С. 57-59.
25. Шумпетер Й.А. Капіталізм, соціалізм і демократія / Й.А. Шумпетер. – К. : Вид-во "Основи", 1995. – 528 с.

Башиянин Г.И., Турянский Ю.И., Юркив Н.Я. Капитализация экономических систем: понятие, типы, эффективность

Раскрыты содержание, типы и особенности капитализации как социально-экономического процесса. Сформулированы методы этого процесса и определено его влияние на результативность национальной экономики.

Ключевые слова: экономические системы, капитализация экономических систем, типы капитализации экономических систем, эффективность процесса капитализации.

Bashnyanyn G.I., Turyanskyu Yu.I., Yurkiv N.Ya. Capitalization of the economic systems: concept, types, efficiency

Maintenance, types and features of capitalization, is exposed as a socio-economic process. The methods of this process and certainly his influence are formulated on effectiveness of national economy.

Keywords: economic systems, capitalization of the economic systems, types of capitalization of the economic systems, efficiency of process of capitalization.

УДК 336.717

*Проф. С.В. Васильчак, д-р екон. наук;
магістрант Л.Р. Демус – Львівський ДУВС*

**ОЦІНКА КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПОЗИЧАЛЬНИКА
ЯК ОДИН ІЗ МЕТОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БАНКУ**

Проаналізовано світовий досвід комплексного оцінювання кредитоспроможності позичальника. Розглянуто кількісні і якісні показники оцінювання кредитоспроможності позичальника банком. Дано визначення таким поняттям: економічна безпека банку, кредитоспроможність позичальника, платоспроможність, показники фінансового стану.

Постановка проблеми. Надання кредитів є одним з найбільш прибуткових банківських активів і формує, зазвичай, найбільшу частину доходів банку. Але висока дохідність неодмінно супроводжується підвищеним ризи-

ком. Але надто ризиковані кредитні операції, своєю чергою, можуть нести таку основну загрозу економічній безпеці банку, як банкрутство.

Економічна безпека банку – це стан захищеності життєво важливих і законних інтересів та потенціалу банку від негативного впливу дестабілювальних факторів, зовнішніх і внутрішніх загроз, що забезпечує стабільний розвиток банку відповідно до його статутних завдань [3].

З огляду на це, актуальним за сучасних тенденцій розвитку банківського сектору є використання такої методики оцінювання кредитоспроможності позичальника, яка б мінімізувала втрати банків і давала гарантії, що кредитні зобов'язання будуть вчасно повернені. Адже на сьогодні існує велика ймовірність їх неповернення внаслідок економічної кризи, нестабільної політичної ситуації в державі, масового безробіття та інших факторів.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми оцінювання кредитоспроможності позичальника досліджували такі науковці як: Ю. Бугель, А. Мороз, В. Вітлінський, О. Дзюблюк, Н. Клебанова, Я. Чайковський, І.Є. Ададуров, О.М. Бандурка, Н. Бунге, А.М. Лабєцька та ін. Також значна кількість наукових робіт у сфері методики оцінювання кредитоспроможності належить російським авторам: В. Єдронову, О. Герасимову, О. Неволілу.

Метою написання статті є вивчення та аналіз існуючих методик і підходів до оцінювання кредитоспроможності позичальників, внесення пропозицій щодо їх покращення.

Виклад основного матеріалу. Під час надання кредитів перед будь-яким банком виникає необхідність оцінювання кредитоспроможності позичальників. Для позичальника оцінювання кредитоспроможності також важливе, оскільки від його результату залежить, в якому обсязі буде надано кредит і чи буде його надано взагалі. Результатом систематично неправильно здійснюваного оцінювання кредитоспроможності позичальників може слугувати погіршення якості кредитного портфеля банку, яке, до того ж, спричинює ще й необхідність зайвого резервування. Вирішення проблеми є розроблення і використання обґрунтованої методики, що дасть змогу банку найбільш реально оцінювати кредитоспроможність позичальників.

Кредитоспроможність – це спроможність позичальника в повному обсязі й у визначеній кредитною угодою термін розраховуватися за своїми борговими зобов'язаннями винятково грошовими коштами [2]. Як відомо, зобов'язання підприємства можуть погашатися різними видами активів. Інакше кажучи, у ході своєї діяльності частину зобов'язань підприємство може погашати грошовими коштами, а частину – іншими активами, наприклад, готовою продукцією, товарами та ін. Спроможність підприємства виконувати свої зобов'язання характеризується його платоспроможністю.

Між кредитоспроможністю і платоспроможністю є істотна відмінність. Річ у тому, що кредитні зобов'язання позичальника перед банком, на відміну від інших зобов'язань, мають бути погашені винятково грошовими коштами. Тому для банку, який надає кредит, недостатньо, щоб позичальник був платоспроможний, він має бути кредитоспроможний.

Банк, визначаючи кредитоспроможність позичальника, застосовує комплексну оцінку. Її здійснюють у ході аналізу всіх елементів кредитоспроможності. Різні методика відрізняються одина від одної числом показників, вживаних як складові частини загального рейтингу позичальника, а також різними підходами до самих характеристик і пріоритетністю кожної з них. На перший погляд, кількісне оцінювання кредитоспроможності позичальника здається не складною, але єдиного загальноприйнятого підходу до побудови відповідних алгоритмів не існує. Показники, використовувані в різних методиках аналізу, істотно варіюють як у кількісному аспекті, так і за методами розрахунку [7].

Оцінювання кредитоспроможності позичальника охоплює такі складові: 1) вивчення кредитної історії підприємства, його репутації в банку; 2) оцінка позиції підприємства на ринку і його співпраця з контрагентами (термін функціонування підприємства за поточним профілем діяльності, частка ринку, залежність від постачальників та покупців тощо); 3) аналіз фінансового стану позичальника на основі даних фінансової звітності та первинних документів; 4) оцінювання якості управління і контролю (рівень кваліфікації, професіоналізм і особисті якості керівника, наявність системи внутрішнього аудиту тощо) [6]. У світовій економічній думці існує багато підходів до систематизації методів комплексного аналізу потенційних позичальників та ефективності майбутніх проектів (табл. 1).

Табл. 1. Найвідоміші системи оцінювання кредитоспроможності

CAMELS (Світовий банк)	CAMPARI (Деякі європейські банки)	PARSER (Великобританія)	5C (США)	MEMO RISK	4 FC	COPF (Німеччина)
C – capital (достатність капіталу); A – assets (якість активів); M – management (якість менеджменту); E – earning (надходження); L – liquidity (ліквідність); S – sensitivity (чутливість до ринкового ризику)	C – character (репутація позичальника); A – ability (здатність повернути кредит); M – marge (дохідність операції); P – purpose (цільове призначення кредиту); A – amount (сума кредиту); R – repayment (умови погашення); I – insurance (забезпечення)	P – person (репутація позичальника); A – amount (сума кредиту); R – repayment (умови погашення); S – security (забезпечення кредиту); E – expediency (доцільність кредиту); R – remuneration (винагорода банку)	C – character (репутація позичальника); S – saracity (фінансові можливості); C – capital (капітал, майно); C – collateral (забезпечення); C – conditions (загальні економічні умови)	M – manager (управління); E – experience (досвід); M – market (ринок); O – operations (діяльність); R – repayment (погашення); I – interest (відсоток); S – security (забезпечення); C – control (контроль).	Management Quality – (якість управління); Industry Dynamics – (динаміка галузі); Security Realization – (реалізація Застави); Financial Condition – (фінансові умови)	C – competition (конкуренція в галузі); O – organization (організація діяльності); P – personnel (якість персоналу); F – finance (фінанси, доходи)

Найбільш поширеними системами оцінки кредитоспроможності є правило "5C" та 4 FC.

У практиці американських банків застосовують правило "5C" як абревіатура від перших літер базових критеріїв кредитування. "Характер" (Cha-

racter) позичальника – це насамперед його ділова репутація, ступінь відповідальності, спроможність погашати борги. Тут же визначається ставлення позичальника до своїх зобов'язань у минулому, чи мав він затримки у погашенні позик, який його статус у світі бізнесу. Найбільш повно характер позичальника розкривається в ході попереднього інтерв'ю. "Спроможності" (Capacity) позичальника визначаються за допомогою глибокого аналізу його фінансового стану, доходів і витрат та перспектив їх динаміки у майбутньому. При цьому особлива увага приділяється тому, що позичальник практично має тільки три джерела для погашення кредиту: поточні грошові надходження (cash inflow); продаж активів; нові позики на грошовому ринку. "Капітал" (Capital) фірми: ретельно аналізують його обсяг, структуру, співвідношення з іншими статтями активів та пасивів. "Забезпечення" (Collateral) кредиту – дослідження конкретних форм і видів забезпечення, визначення його достатності, якості, а також, встановлення ринкової вартості та ступеня ліквідності кредитної застави. "Умови" (Conditions) – це загальні економічні умови, що визначають ринкову ситуацію та справляють вплив на становище як банку, так і позичальника: стан економічної кон'юнктури, наявність конкуренції, податкова політика, механізм ціноутворення тощо [4].

Система 4FC (Four Foundations of Creditworthiness – чотири функції кредитоспроможності) досліджує передусім якість управління, що оцінюється фінансовим потенціалом і компетентністю позичальника; динаміку галузі, яка визначається структурними і динамічними умовами галузі, а також конкурентною позицією підприємства; можливість реалізації застави, яка аналізується чистою ліквідною вартістю застави, можливістю контролю заставленого майна; фінансові умови, які засновуються на дослідженні рентабельності, ліквідності та лівереджу (фінансового важеля) за певний період часу [5].

Однак доцільно було б у кредитній діяльності банків застосовувати нову систему оцінювання кредитоспроможності позичальників – "ЦЕНЗОР". Її було створено та впроваджено в 1997 р. "ЦЕНЗОР" складається з таких елементів: Мета; Експозиція; Наслідки; Забезпечення; Обставини; Репутація (табл. 2) [8]. Система "ЦЕНЗОР" сприяє підготовці якісних інвестиційних пропозицій, баченню різних аспектів ризику своїх проектів, взаєморозумінню позичальників та кредиторів, покращенню якості бізнес-планів і вдосконаленню їхнього оцінювання.

Потрібно вказати на такі особливості запропонованої системи: "ЦЕНЗОР" охоплює всі найважливіші для банку характеристики позичальника, що дає змогу виконати комплексний аналіз кредитоспроможності; кожен з елементів нової системи має відокремлене від інших та однозначно зрозуміле призначення, доволі конкретний інструментарій методів оцінювання пов'язаного з ним ризику (що не заперечує їхнього подальшого вдосконалення); жоден із шести аспектів запропонованої системи аналізу кредитоспроможності не має занадто відмінного від інших навантаження та важливості.

Назагал механізм оцінювання кредитоспроможності потенційних позичальників – юридичних осіб в сучасних умовах складається із двох основних етапів: аналіз фінансового стану та аналіз якісних показників діяльності підприємства.

Табл. 2. Система аналізу кредитоспроможності "ЦЕНЗОР"

Елемент	Зони виміру ризику	Розділи (підрозділи) бізнес-плану, що містять необхідну інформацію
Мета	– мета; – інноваційність; – доцільність	резюме; опис продукції або послуг; план виробництва; фінансовий план (оцінка ефективності проекту);
Експозиція	– потреба у фінансуванні; – погашення боргу; – дефіцит кеш-фло	фінансовий план (фінансові потреби, прогнозний звіт про грошові потоки); маркетинговий план (прогноз реалізації);
Наслідки	– рентабельність; – ліквідність; – надійність	фінансовий план (аналіз фінансового стану);
Забезпечення	– стабільність підприємства; – чиста ліквідаційна вартість; – контроль	фінансовий план (аналіз ризиків); резюме;
Обставини	– загальноекономічні; – галузеві; – конкурентна позиція	опис підприємства та галузі; маркетинговий план;
Репутація	– особистий потенціал; – компетентність; – авторитет	опис підприємства та галузі; план менеджменту; резюме керівників, загальний рівень написання та презентації бізнес-плану.

Для здійснення оцінки фінансового стану позичальника – юридичної особи банк має враховувати такі основні економічні показники його діяльності: а) платоспроможність (коефіцієнти миттєвої, поточної та загальної ліквідності); б) фінансова стійкість (коефіцієнти маневреності, власних коштів, співвідношення залучених і власних коштів); в) обсяг реалізації; г) обороти за рахунками (співвідношення надходжень на рахунки позичальника і суми кредиту, наявність рахунків в інших банках; наявність картотеки неплатежів – у динаміці); д) склад та динаміка дебіторсько-кредиторської заборгованості (за останній звітний та поточний роки); е) собівартість продукції (у динаміці); є) прибутки та збитки (у динаміці); ж) рентабельність (у динаміці); з) кредитна історія (погашення кредитної заборгованості в минулому, наявність діючих кредитів) [1].

Платоспроможність позичальника визначається за такими показниками: 1) коефіцієнт миттєвої ліквідності, що характеризує те, як швидко короткотермінові зобов'язання можуть бути погашені високоліквідними активами. Він показує, яка частина поточних зобов'язань може бути погашена негайно, тобто за рахунок високоліквідних активів (нормативне значення коефіцієнта – не менше ніж 0,2). В умовах економічної кризи підприємства відчувають дефіцит оборотних коштів, і нормативний рівень показника, зазвичай, не досягається. Тому вітчизняні банки повинні аналізувати причини виникнення протермінованої кредиторської заборгованості; 2) коефіцієнт поточної ліквідності, що характеризує можливість погашення короткотермінових зобов'язань встановлені строки. Його розраховують діленням суми ліквідних активів на поточні зобов'язання підприємства (нормативне значення показника – не менше ніж 0,5). Цей коефіцієнт дає загальну оцінку платоспроможності підприємства; 3) коефіцієнт загальної ліквідності або коефіцієнт покриття, що характеризує те, наскільки обсяг короткотермінових зобов'язань і

розрахунків можна погасити за рахунок усіх ліквідних активів. Він показує співвідношення усіх оборотних активів підприємства і його поточних зобов'язань (оптимальне теоретичне значення – не менше ніж 2,0). Якщо значення показника є більшим ніж 1,5 – підприємство є платоспроможним і його якісні показники підтверджують тенденцію подальшого економічного розвитку. Необхідно зауважити, якщо значення показника перевищує рівень 2,0-2,5, це свідчить про наявність невикористаних резервів і ставить під сумнів потребу в кредиті.

Фінансова стійкість позичальника визначається за такими показниками: 1) коефіцієнт маневреності власних коштів, що характеризує величину власного капіталу, спрямовану на поповнення обігових коштів (оптимальне значення показника – не менше ніж 0,5). Значна частка таких коштів дає змогу характеризувати стан підприємства як фінансово стійкий; 2) коефіцієнт незалежності характеризує ступінь фінансового ризику, тобто співвідношення позикового і власного капіталу (оптимальне теоретичне значення – не більше ніж 1,0). Зростання значення показника в динаміці свідчить про посилення залежності підприємства від інвесторів і кредиторів, тобто про певне зниження фінансової стійкості; 3) коефіцієнт автономності (оптимальне значення – більше ніж 0,5) дає змогу оцінити частку власників у загальній вартості майна підприємства. Цей показник характеризує позичальника у перспективі, дає якісну картину фінансової стійкості підприємства. Він є одним із головних під час оцінювання кредитоспроможності клієнта банку в зарубіжних країнах.

Рентабельність позичальника визначають за такими показниками: 1) коефіцієнт рентабельності продажу, який відображає ефективність господарської діяльності підприємства; 2) коефіцієнт рентабельності активів, який визначає, скільки чистого прибутку отримує підприємство від використання 1 грн активів, тобто характеризує, наскільки ефективно підприємство використовує свої кошти.

Після обчислення всіх основних і додаткових коефіцієнтів відповідальний працівник банку робить висновок, який згодом виносять на кредитну раду. За кожним із коефіцієнтів визначають оцінку показника за п'ятибальною системою, потім її множать на оптимальний показник цього коефіцієнта. Залежно від отриманої суми всіх зважених показників, позичальника присвоюють відповідний клас: клас "А" – фінансовий стан позичальника стабільний; клас "Б" – фінансовий стан підприємства добрий; клас "В" – фінансовий стан клієнта задовільний; клас "Г" – фінансовий стан підприємства поганий; клас "Д" – фінансовий стан підприємства незадовільний.

Така методика оцінювання кредитоспроможності позичальника, на наш погляд, не зовсім досконала. Оцінні коефіцієнти надають аналітику статичну інформацію (на певну дату) про платоспроможність підприємства і об'єктивність аналізу спадає; інфляція дуже перекоксує дані балансових звітів, що також негативно впливає на ступінь об'єктивності аналізу. Підприємство може використати прийом "прикрашення" звітності, щоб створити видимість вищих показників.

Основними елементами аналізу якісних показників діяльності підприємства є:

1. Вивчення кредитної історії та оцінки показників, що характеризують діяльність підприємства на ринку і його співпрацю з контрагентами (термін функціонування підприємства за поточним профілем діяльності, джерела погашення кредиту, залежність від постачальників та покупців). Зазвичай, вітчизняні банківські установи не кредитують новостворені підприємства та неохоче співпрацюють з підприємствами, термін діяльності яких менший одного року. Аналізуючи співпрацю підприємства з контрагентами-постачальниками, банки беруть до уваги ступінь диверсифікації джерел постачання виробничих ресурсів і рівень залежності від тих постачальників, які не можуть бути замінені.
2. Дослідження ринкової позиції передбачає ознайомлення банку з такими аспектами діяльності позичальника, як володіння торговою маркою, конкурентоспроможність продукції і попит на неї, віддаленість від постійних постачальників та покупців.
3. Оцінка структури клієнтської бази позичальника: невелика кількість клієнтів у потенційного позичальника підвищує ризик кредитування, широка база клієнтів – зменшує кредитний ризик банку, адже з більшою ймовірністю гарантує реалізацію виробленої продукції та забезпечення прибутковості діяльності підприємства.
4. Ефективність менеджменту і наявність забезпечення (застава, гарантія, поручництво).

Висновки. Отже, правильно визначена система оцінки кредитоспроможності позичальника банком забезпечує його від багатьох ризиків і загроз, а саме ризику неповернення кредитів і банкрутства. Не існує й досі єдиної досконалої методики для оцінювання кредитоспроможності позичальника, усі вони мають певні вади. Тому варто, на наш погляд, використовувати комплексну оцінку кредитоспроможності позичальника, де б вдало поєднувались і враховувались як кількісні, так і якісні показники.

Правильність оцінки кредитоспроможності позичальника залежить і від таких факторів, як форма власності підприємства та специфіка його діяльності. Тому кожен банк вибирає для себе прийнятну систему аналізу і оцінки кредитоспроможності, в основу якої, зазвичай, покладено методичні рекомендації Національного банку України.

Проте це питання досі можна вважати не вирішеним, адже на сьогодні не існує єдиної методики оцінювання кредитоспроможності, яка була б достатньо наочною, адекватною і зручною, немає одностайної згоди щодо вибору показників для аналізу фінансового стану позичальників.

Література

1. Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків. Затверджено постановою Правління Національного банку України від 6 липня 2000 р., № 279. [Електронний ресурс]. – Доступний за <http://www.rada.gov.ua>.
2. Банківські операції : підручник / за ред. д-ра екон. наук, проф. О.В. Дзюблюка. – Тернопіль : Вид-во ТНЕУ "Економічна думка", 2009. – 696 с.
3. Ортинський В.Л. Економічна безпека підприємств, організацій та установ : навч. посібн. [для студ. ВНЗ] / В.Л. Ортинський, І.С. Керницький, З.Б. Живко та ін. – К. : Вид-во "Правова єдність", 2009. – 544 с.

4. Васюренко О.В. Банківські операції : навч. посібн. / О.В. Васюренко. – Вид. 6-те, [перероб. та доп.]. – К. : Вид-во "Знання", 2008. – 318 с.
5. Кемпбел В. Основи кредитного аналізу : пер. з англ. / В. Кемпбел. – К. : Вид-во USA-ID, Varents Group, Titus Austin, Inc., 1997. – 380 с.
6. Азаренкова Г.М. Рейтингове оцінювання як метод визначення кредитоспроможності позичальників банку / Г.М. Азаренкова, О.О. Беленкова // Вісник університету банківської справи Національного банку України : зб. наук. праць. – 2011. – № 1(10). – 219 с.
7. Корольова О. Методичний інструментарій оцінки кредитоспроможності підприємства / О. Корольова // Економічний аналіз. – 2009. – Вип. 4. – С. 238-240.
8. Сорокін М. "ЦЕНЗОР" запобігає дефолту / М. Сорокін // Банківська справа. – 1998. – № 6. – С. 49-54.
9. Сорокін М. "ЦЕНЗОР" – новая система оценки кредитоспособности заемщика / М. Сорокин // Экономика Украины. – 1999. – № 4. – С. 24-32.

Васильчак С.В., Демус Л.Р. Оценка кредитоспособности заемщика как один из методов обеспечения экономической безопасности банка

Проанализирован мировой опыт комплексной оценки кредитоспособности заемщика. Рассмотрены количественные и качественные показатели оценки кредитоспособности заемщика банком. Дано определение таким понятиям: экономическая безопасность банка, кредитоспособность заемщика, платежеспособность, показатели финансового состояния.

Vasil'chak S.V., Demus L.R. Estimation of solvency of borrower as one of methods of providing economic security of bank

This article analyzes the international experience integrated assessment of the creditworthiness of the borrower. Considered quantitative and qualitative assessment of the creditworthiness of the borrower's bank. Determination is given such concept as: economic security of the bank, the borrower's creditworthiness, solvency, financial condition indicators.

УДК 65.012.12:33

*Проф. Т.Г. Васильців¹, д-р екон. наук;
магістр Л.М. Фецишин – Львівська КА*

КОМПЛЕКСНА ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПРИВАТНОГО ПІДПРИЄМСТВА "АГРО-СІЧ" ТА ПРІОРИТЕТИ ЇЇ ЗМІЦНЕННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Наведено основні підходи до визначення поняття "економічна безпека", здійснено аналіз складових економічної безпеки. Обґрунтовано необхідність забезпечення економічної безпеки підприємства, запропоновано заходи з підвищення рівня економічної безпеки конкретного підприємства.

Ключові слова: економічна безпека, складові економічної безпеки, рівень економічної безпеки, інтегральна оцінка.

Вступ. Проблема запровадження комплексної системи економічної безпеки на підприємстві стає особливо актуальною у наш час, адже українські сучасні підприємства мають бути готові до жорсткої та не завжди чесної конкуренції з боку вітчизняних підприємств-конкурентів та зарубіжних фірм, з якою вони стикаються внаслідок проведення євроінтеграційних процесів в Україні.

Основні результати дослідження. Проблеми економічної безпеки на рівні підприємства досліджували такі науковці, як: Д.В. Зубік, М.І. Камлик,

¹ Зав. відділу регіонального моніторингу РФ НІСД у м. Львові;